

Předpokládané vnější bezpečnostní prostředí České republiky do roku 2015

Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně řeší nosný institucionální projekt pro potřeby vrcholových orgánů bezpečnosti a obrany České republiky, který má název: Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025. V průběhu uplynulého období byly zpracovány některé podklady, které byly poskytnuty pro strategickou revizi obrany České republiky. Obsah materiálů je orientován k využití v koncepční fázi revize a v návaznosti na další zpracovávané vize budoucího vývoje vytváří základní představu o rámci budoucího vývoje obrany v našich podmínkách.

Předkládáme některé názory ve prospěch diskuze, která by měla napomoci objektivizaci prognostických procesů, které budou spojeny s vytvářením představ o budoucnosti obrany a vojenství na území současné České republiky.

I. Strategické bezpečnostní prostředí

Strategické bezpečnostní prostředí České republiky do roku 2015 bude výrazně ovlivněno mezinárodní a vojenskopolitickou situací v České republice, v okolních státech, v Evropě a ve světě. Má rozhodující a určující vliv na zachování míru, na způsoby použití ozbrojených sil, na úroveň a kvalitu vojenských příprav, realizaci a rozvoj vojenských schopností, na ovlivňování rozsahu a kvality vojenských sil států. Je tedy rovněž vstupní a určující informací pro stanovení optimalizované dimenze systému obrany státu v jeho národní a koaliční rovině.

Ke stanovování charakteristik bezpečnostního prostředí v letech 2004-2015 přistupujeme s časovým předstihem v letech 2000 až 2001. Z metodologického hlediska je vhodné upozornit na skutečnosti, které mohou ovlivňovat správnost odhadu výchozího stavu v roce 2004. Vývoj vojenskopolitické situace se nezastaví, mohou být predikovány nepřesné výchozí body. Důvody mohou být v nepřiměřené podrobnosti prognózy, v nevypočitatelnosti vzniku nových fenoménů vývoje, v chybných východiscích nebo metodách prognózy.

Sledování vývoje strategického prostředí se věnují mnohé instituce, počínaje vojenským strategickým zpravodajstvím, orgány ministerstev zahraničí a diplomatických služeb jednotlivých států, mezinárodních organizací, různých státních a nestátních uskupení, novinářských, politických, výzkumných a akademických orgánů, institucí, organizací, nadací a jednotlivců. Novým fenoménem masového předávání relevantních, ale i neověřených informací se stala televize, tisk a počítačové technologie. Přímé přenosy vojenských činností, jejich okamžité komentované nebo internetovsky rozšířené hodnocení a přesná nebo účelová dokumentace jsou

nezanedbatelnou zbraní, která nejen může, ale prakticky i ovlivňuje jak názory laické veřejnosti, tak diplomatická, politická, ale dokonce i vojenská rozhodnutí a činnosti.

Takové postupy mají řadu kritických faktorů, ale rovněž pozitivních dopadů, jejichž analýze by mohla být věnována samostatná výzkumná pozornost. Pro analytickou a syntetickou praxi je nezbytné rozlišovat, zda je předmětem následného zpracování informace o proběhlé události, stavu, zhodnocení, nebo je analyzována informace představující prognózu jiných autorů, případně zda je vypracována vlastní prognóza. Důvodem těchto metodických upozornění je výrazné zvýšení počtu dostupných informací a reálné možnosti jejich nesprávného zpracování a interpretace.

Současné geopolitické, geoeconomické, ekologické a sociální problémy neumožňují vyloučit hrozby: použití vojenských sil a potenciálů, poruch jaderných elektráren, ekologických katastrof a průmyslových havárií. Dokumentují to mimo jiné i situace na Balkáně, postup evropské integrace, nejistoty spojené s vývojem v dřívějším společenství nezávislých států atp.

Skutečností zůstává, že jsou v posledních letech významnější diplomatické a ekonomické prostředky prosazování a obhajování národních i mezinárodních zájmů před prostředky vojenskými, jež státy považují za krajní. Vojenské prostředky však přesto jsou používány jako například v Kosovu, Perském zálivu, Afghánistánu, Čečensku ap.

Vývoj systému mezinárodních vztahů a globálního bezpečnostního prostředí v posledních deseti letech společně s novými faktory (globalizací) určují možnou podobu vývoje prostředí i na počátku 21. století. Význam změn po studené válce bývá srovnáván s mezníky po první a druhé světové válce a po rozpadu světové koloniální soustavy.

Došlo k dalšímu poklesu významu národního státu jako základní jednotky systému mezinárodních vztahů, k určitému posílení nadnárodních institucí ve specifických oblastech (OSN, EU, OBSE) a k distribuci suverenity na nižší jednotky (regiony). Přes pokračující globalizaci bude prohlouben rozdíl mezi bohatými a chudými státy. Při rostoucím počtu obyvatel světa je očekáván tlak na zdroje surovin a energií. Na Zemi bude asi sedm miliard lidí, z nichž většina (přibližně 80 %), bude žít v nejhudších regionech a zemích s největší nouzí [1]. Bude pokračovat trend destrukce a rozvolňování multietnických národních států [2] a nárůstu počtu národních států s pravděpodobným neklidným průběhem. Na druhé straně je očekáván integrační proces evropských států a není jej možné vyloučit ani ve Společenství nezávislých států. Novou úlohu ve světovém vývoji zaujme nejlidnatější stát - Čína. USA budou pokračovat v roli světové supermoci, těžiště jejich vojenské pozornosti (v roce 2000 téměř 50 % vojenských výdajů šlo do Evropy) se přesune jinam. Řešení „německé otázky“ by mohlo být považováno za částečně zvládnuté evropskou integrací, americké jednotky však ještě v letech 2004-2015 v Evropě nebo jejím blízkém okolí zůstanou. Významným parametrem politických rozhodování se stane vědecký, technický a technologický pokrok, zejména v informatizaci, energetice, genetice, biotechnologiích a zkvalitnění spojovacích, komunikačních a dorozumívacích systémů. Angličtina bude světově uznávaným dorozumívacím jazykem.

OSN projde strukturální a funkční transformací. Pravděpodobná je revize mezinárodního práva, jeho rozšíření zejména pod vlivem západního právního a filozofického myšlení, ustavení a aktivizaci mezinárodních trestních institucí.

Do roku 2004 převezme vojenské úkoly ZEU, která zanikne do roku 2002, Evropská unie. Její početní stav se rozšíří o nejpřípravenější členy včetně České republiky. EU předpokládá vznik schopnosti provádět vlastními vojenskými strukturami aktivní bezpečnostní politiku. NATO i přes významnou transformaci může zůstat transatlantickou organizací schopnou vést konflikt velkého rozsahu. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), jejíž členské státy zahrnují i část Společenství nezávislých států, bude zřejmě nejširším fórem kolektivní bezpečnosti, hlavní strukturou určenou k prevenci konfliktů a odstraňování jejich následků a garantem odzbrojovacího procesu.

Varianty budoucího vývoje jsou založeny na zatím nejnovější dostupné a široce podložené prognostické studii „Evropa 2010 - Pět možných představ o evropské budoucnosti“, kterou zpracoval Útvar perspektivních studií při Evropské komisi v roce 1999. Podstata bezpečnostní problematiky je velmi stručně shrnuta v následujícím textu:

Varianta 1: Vítězné trhy. Nehrozí mezistátní konflikt většího rozsahu ani vnitrostátní konflikt, který by musel být řešen vnější (mezinárodní) intervencí. Řada rizikových faktorů je eliminována všeobecnými hospodářskými úspěchy. Přibývá však řada hrozeb v oblasti nevojenské bezpečnosti (měkká bezpečnost - *soft security*), přičemž mezi nejvážnější lze řadit mezinárodní zločin (obchod se zbraněmi, drogami a lidmi), ilegální imigraci, terorismus a globální ekologické důsledky hospodářského rozvoje.

Varianta 2: Sto květů. Mocnosti se snaží o stabilizaci svého vnitřního prostředí i bezprostředního okolí, eliminaci drobných konfliktů a omezování vzrůstajících hrozeb nevojenského charakteru. Zastavení procesu rozšiřování EU vede k frustraci neúspěšných žadatelů, ochladnutí vztahů s Evropskou unií, projevují se důsledky ekonomického vyčerpání a snížení tempa hospodářských reforem. Střední a východní Evropa se stává oblastí dlouhodobé politické a hospodářské nestability. Nejvážnější bezpečnostní hrozbou je mezinárodní zločin, který se stále více zabývá v této části Evropy a přelévá se do členských států EU.

Varianta 3: Sdílená odpovědnost. Většina z hlavních světových regionů nastoupila významný proces užší spolupráce i na poli hospodářském a ve více politických oblastech, jako je zvládání krizí, ochrana životního prostředí a měkká bezpečnost. Mezi státy nejsou významné antagonismy či konflikty. Evropská unie vystupuje jako významný aktér mezinárodních vztahů a aktivně prosazuje jednotnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Udržuje korektní a partnerské vztahy s Ruskem, což se projevuje i při řešení mezinárodního zločinu, nelegální migrace apod.

Varianta 4: Tvorivě společnosti. Největšími globálními problémy se stávají mezinárodní zločin a světová chudoba. Evropská unie se potýká s vnitřními problémy v důsledku sociálních a ekonomických disparit a není schopna vystupovat navenek se soudržnou zahraniční politikou jako jediný aktér systému mezinárodních vztahů. Rozšíření se zpožďuje a je omezeno jen na několik málo nejpřípravenějších zemí, protože EU je zaměstnána svou vlastní domácí sociální a politickou revolucí. Taktéž politická integrace je pozastavena. Rusko je zachváčeno politickým a ekonomickým chaosem a velkou měrou se zbytku světa odcizilo.

Varianta 5: Neklidná sousedství. Regionální mocnosti spolu vycházejí mírově, přestože mezinárodní instituce jsou velice slabé (OSN, regionální organizace). Skutečné spory se týkají pouze obchodu, především mezi EU a ekonomicky integrovaným americkým kontinentem (pod vedením USA). Nejméně stabilními oblastmi světa se stávají subsaharská Afrika, Středozemí a Společenství nezávislých států (Rusko je postiženo rozpadem státní správy, ekonomickým chaosem a vzestupem vlivu organizovaného zločinu, podobná situace je i na Ukrajině a v řadě členských států SNS). Evropská unie je ohrožována teroristickými útoky na svém území a konflikty v blízkosti svých hranic a tyto konflikty je nucena aktivně řešit vlastními ozbrojenými silami, a to i za cenu vysokých nákladů a ztrát. Vedle toho musí zasahovat proti rozvíjejícímu se organizovanému zločinu, obchodu se zbraněmi a ilegální migraci. To vede ke zpomalení politické

integrace a zastavení přijímání nových členů, militarizaci a zhoršování ekonomické situace. Jsou vytvářeny nové instituce a mechanismy pro bezpečnost EU. Jejich existence omezuje pozici stávajících orgánů EU, posiluje postavení silnějších států. Jelikož USA přenášejí svůj hlavní zájem na americký kontinent a odmítají se angažovat v evropských záležitostech, jsou Evropané nuceni zajišťovat bezpečnost kontinentu vlastními silami.

Všechny z uvedených variant mají svůj celosvětový a evropský rozměr, ale žádná nevyslovuje představu o bezpečnostních nebo vojenských „prázdninách“. Hlavní vyhodnocované prvky světové bezpečnosti jsou: globální problémy lidstva (ekonomie, chudoba, ekologie, voda, energetické a surovinové zdroje), integrace Evropy, vývoj Společenství nezávislých států, postoj USA, mezinárodní terorismus, mezinárodní organizovaný zločin. Jen omezeně jsou promítnuty faktory vědeckého poznání, technických a technologických výhod aplikovaných do bezpečnostního prostředí, vliv masových médií a informační společnosti, kulturních, ideologických a náboženských prostředků.

Z publikovaných představ vyplývají doplňující skutečnosti, které dokreslují bezpečnostní prostředí České republiky v letech 2004-2015. Budoucí konflikty asi nebudou mít podobu velkého střetu na rozsáhlém území při zapojení velkého množství lidských a materiálních zdrojů, ale více lokální (regionální) rozsah. Více budou představovat narušení vnitrostátní stability, ohrožení životů, zdraví, majetku a dalších hodnot zevnitř i zvenku. Hrozby od migrace přes kriminalitu, organizovaný zločin a terorismus mohou být vzájemně propojeny (ilegální obchod se zbraněmi s výrobou a distribucí drog apod.). Bezpečnost nebude vnímána pouze na úrovni národního státu.

Politický kontext, do něhož lze zařadit ozbrojené vnitrostátní konflikty, může nabývat některé z následujících podob [3]:

- a) příležitostné akty násilí prováděné jednotlivci nebo skupinami, které nemají žádné požadavky vůči státu (např. války mezi gangy, organizované kriminální násilí vůči představitelům represivního aparátu, soudcům, policistům apod.);
- b) sporadické incidenty organizované skupinami, které žádají větší podíl na politické moci, kulturní autonomii nebo větší ekonomický profit v rámci existujícího státu;
- c) dlouhodobé a stále přítomné násilí organizované skupinami a hnutími usilujícími o nahrazení stávající vládní autority nad částí nebo celým územím státu;
- d) vysoce intenzivní projevy extrémního násilí vyvolávané skupinami operujícími s úmyslem zničení státní struktury na části nebo celém území státu.

Ozbrojené síly, především armáda, bude velmi okrajově zasahovat do oblasti typu a) Itálie na počátku 90. let, omezeně do typu b) Korsika, a typu c) Severní Irsko, Baskicko, a nejvíce do typu d) Bosna a Hercegovina.

Důsledky strategického bezpečnostního prostředí v letech 2004-2015 jsou následující:

- zvýšená migrace z oblastí bojů do nezájímavých zemí (přliv běženců směřující do bohatších regionů, např. z dvaceti miliónů uprchlíků na celém světě je jich již dnes v Evropě pět miliónů) [4];
- další omezení přístupu k nerostnému bohatství a ekonomickým produktům (i strategického charakteru) - konflikty a soutěžení o stále se zmenšující zdroje;
- výrazný pokles ekonomické výkonnosti celého postiženého regionu;

- vojenské síly se budou do značné míry podílet i na řešení nevojenských ohrožení (např. ohrožení spojená s rozvojem informační společnosti budou spoluřešena málo početnými, ale dobře vybavenými armádními specialisty, kteří budou úzce kooperovat s nevojenskými bezpečnostními a civilními složkami státu i nadnárodních globálních organizací);
- podíl nevojenských ohrožení poroste (rozšíří se škála) se současným zvýšením jejich destruktivního účinku;
- úkoly armády budou splývat s úkoly nevojenských bezpečnostních složek státu zejména při řešení živelních pohrom, ekologických havárií, při zabraňování nelegální migraci, při ekosociálních nepokojích, v boji proti organizovanému zločinu, což bude vyžadovat intenzivnější kooperaci a specializaci jak v průběhu činností, tak po jejich ukončení;
- po vojenských konfliktech bude ošetřován nástup civilních složek (administrátoři, postkonfliktní asistence). Předpokladem ukončení vojenských operací je nejen vojenská zdatnost, ale také vysoká kvalifikace a specializace příslušníků armády, což je závažným požadavkem na jejich profesionalitu. Vojáci základní služby by měli být určeni zejména k obraně teritoria vlastního státu a plnit úkoly při eliminaci nevojenských ohrožení (živelní katastrofy, ekologické havárie, pořádková služba apod.);
- charakter přímých vojenských akcí (u nichž se předpokládá česká účast) bude mít za cíl oddělení nepřátelenských stran, při humanitárních a mírových akcích by měly mezinárodní síly rezignovat na politickou dimenzi operací a respektovat místní realitu;
- roste význam schopnosti spolupráce v mezinárodních silách a operacích, která má dimenzi personální, technickou, technologickou i logistickou.

II. Předpokládaný rozvoj celosvětových a evropských bezpečnostních struktur

Reálná představa předpokládaného rozvoje celosvětových bezpečnostních struktur v letech 2004-2015 bude ovlivněna variantností vývoje hlavních hodnocených prvků světového vývoje. Z pozice České republiky je významné, že bude součástí těch států, které budou podporovat pokračování činnosti orgánu typu Rady bezpečnosti OSN, při omezování vzniku dalších paralelních orgánů.

■ Organizace spojených národů

Hlavním úkolem OSN pro následující období zůstává dohled nad dodržováním mezinárodního míru a bezpečnosti, avšak s výraznějším zaměřením se na řešení vnitrostátních konfliktů a humanitárních krizí [5]. Plnění tohoto úkolu předpokládá také věnování větší pozornosti nevojenským aspektům mezinárodní bezpečnosti (ekologická rizika, problémy spojené s demografickým vývojem planety, masová migrace, pandemie, obchod s drogami, mezinárodní terorismus a organizovaný zločin aj.). Tyto aspekty a procesy mají nepochybnou globální dimenzi a jsou na národní úrovni neřešitelné [6]. Přestože bezpečnostní dimenze fungování OSN bude nabývat na významu, nedojde k vytvoření vlastních ozbrojených sil OSN nezávislých na členských státech z obavy před zasahováním do jejich vnitřních záležitostí [7]. Bezpečnost bude stále více chápána jako bezpečnost osob, nikoliv států a toto pojetí bude přesahovat erodující suverenitu národních států v globalizujícím se světě [8].

V souvislosti se zvýšeným důrazem na bezpečnostní roli OSN poklesne její význam jakožto distributora rozvojové pomoci a tuto roli převzou NGO, brettonwoodské instituce, soukromí investoři apod.

OSN bude primární institucí dohlížející nad pokračujícím vytvářením, přeměně a aplikací mezinárodního práva, které bude muset reagovat na stále klesající roli

národních států v systému mezinárodních vztahů, na vzrůst počtu nestátních aktérů v tomto systému, vývoj v oblasti chápání státní suverenity a lidských práv a posuzovat podíl nestátních subjektů či jednotlivců na jejich porušování. V této oblasti již dnes můžeme pozorovat významné aktivity, které povedou ke globální vymahatelnosti mezinárodního práva (vytváření ad hoc tribunálů pro válečné zločiny, Stálého mezinárodního trestního soudu ap.).

Mezinárodní realita konce 20. století a počátku století 21. neodpovídá období vzniku OSN a lze očekávat zvýšený tlak na větší participaci velmocí druhého řádu (Japonsko, Německo, Indie, Indonésie, Nigérie, Argentina, Brazílie aj.) při rozhodování o klíčových otázkách mezinárodní bezpečnosti [9]. Širší zapojení těchto států může vést k revitalizaci OSN a přenést část odpovědnosti za mír a bezpečnost na regionální mocnosti.

OSN projde významnou vnitřní reformou, dojde ke změně organizační struktury, překonaného systému financování, zapojení regionálních mocností a otevření se NGO.

■ Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

Významným prvkem utvářejícím evropské bezpečnostní prostředí je Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Podobně jako OSN i OBSE (která do značné míry plní některé úlohy OSN na regionální úrovni) hledá možnosti participace na řešení a zvládání nejzávažnějších bezpečnostních hrozeb. Za nejnebezpečnější z nich považuje v blízké budoucnosti mezinárodní terorismus, extrémistické násilí, organizovaný zločin, obchod s narkotiky, šíření malých a lehkých zbraní, ekonomické problémy, poškozování životního prostředí a politickou nestabilitu ve středomořské oblasti a střední Asii [10].

Postavení a funkčnost OBSE budou nadále ve specifických oblastech posilovány, především úloha na poli preventivní diplomacie [11] a v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení. Na této (evropské) úrovni lze předpokládat vysoký stupeň její angažovanosti [12]. Také v souvislosti s trendem akcentování úlohy lidských práv v mezinárodních vztazích můžeme předpokládat zvýšení významu OBSE při řešení této problematiky [13].

Vzhledem k široké členské základně OBSE a rozdílnosti národních zájmů jednotlivých členů však nelze předpokládat dosažení takové míry konsenzu, která by dovozovala vytváření všeobecně závazných a vymahatelných pravidel pro udržení bezpečnosti v Evropě a exekutivních složek (např. mírových nebo policejních sil OBSE), které by tato pravidla uplatňovaly v praxi. Ani v dlouhodobém horizontu nelze očekávat, že mezi členskými státy OBSE dojde k takovému stupni harmonizace vzájemných vztahů, který by vyústil do společného rozhodnutí, aby se OBSE stala centrálním prvkem evropské bezpečnostní architektury.

To na druhé straně znamená, že převážná většina evropských států bude chtít OBSE i nadále zachovat jako osvědčenou platformu a vhodný prostor pro vyvažování zájmů členských zemí bez rozdílu velikosti a geografické polohy.

OBSE má všechny předpoklady k tomu, aby se stala nejdůležitější platformou pro dialog o způsobech, jak se vyhnout novému rozdělení Evropy a aby v procesu utváření kooperativní bezpečnosti v Evropě hrála stále významnější a užitečnější roli [14].

■ Evropská unie

Evropská unie [15] je chápána především jako ekonomické integrační seskupení západoevropských států, avšak hraje stále důležitější roli při zajišťování bezpečnosti

a stability na kontinentu. Podle maastrichtské smlouvy (článek J.1) je mj. cílem společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU zabezpečení společných hodnot, základních zájmů a nezávislosti Unie, posilování bezpečnosti Unie a jejích členů ve všech směrech, ochrana míru a posilování mezinárodní bezpečnosti v souladu s principy Charty OSN, Závěrečného aktu KBSE a s cíli Pařížské charty z roku 1990, podpora mezinárodní spolupráce, rozvoj a upevňování demokracie a právního státu a respektování lidských práv a základních svobod [16].

Po roce 2003 bude v návaznosti na aktivity Západoevropské unie EU schopna rychle rozmístit a pak udržovat vojenské síly v operacích do úrovně sboru (do 15 brigád nebo 50-60 000 osob). Tyto síly budou vojensky soběstačné a členské státy budou schopny tyto jednotky poskytnout a plně rozmístit do 60 dnů, přičemž budou schopny udržet takové rozmístění po dobu minimálně jednoho roku [17].

Evropská unie v současné době buduje pro svoji novou roli v evropské bezpečnostní architektuře potřebné strukturální, právní a organizační zázemí a po své transformaci bude představovat evropský nástroj bezpečnostní politiky, který bude vycházet ze spolupráce s NATO. Síly EU budou určeny především k plnění úkolů daných petersberskou deklarací z roku 1992.

Vzhledem k charakteru a úkolům těchto sil lze předpokládat jejich předurčení pro nasazení mimo hranice Evropské unie, především při řešení lokálních konfliktů (např. etnických a konfesních střetů, dramatického a masivního porušování lidských práv apod.) a krizí v blízkém sousedství EU. Hlavní organizační rámec bezpečnosti západní a střední Evropy pro případ konfliktu velkého rozsahu však bude i nadále představovat NATO.

V souvislosti s předpokládaným členstvím České republiky v Evropské unii je nutné uvažovat o možnostech a připravenosti ČR plnit uvedené úkoly, a to mimo operace současně uskutečňované v rámci NATO, OSN či OBSE.

Evropské bezpečnostní struktury budou zcela jistě procházet dynamickým a pravděpodobně i dramatickým vývojem v návaznosti na pokračování a tempo procesu evropské integrace, při současném zpřesnění geografického vymezení prostoru Evropy (např. zrušení ZEU, budování vojenských struktur EU, řešení vztahu EU vs. NATO, posílení poslání OBSE), zejména vzhledem k Rusku a dalším státům bývalého Společenství nezávislých států. Zřejmě významným novým posláním orgánů EU a USA by mohlo být, aby diplomatickou cestou přesvědčily státy Společenství nezávislých států o možnosti pojmenování jejich prostoru novým geografickým názvem kontinentu. Tak by se problém „Evropy po Ural“ vymazal ze seznamu politických záležitostí. Výsledky takových jednání mohou být natolik významné, že současná kompromisní řešení a diplomatické ústupky ve světle globálních problémů lidstva budou právě v letech 2004-2015 přinášet revoluční změny v poměrech a struktuře vojenských sil v celosvětovém měřítku.

Největší problémy v tomto směru bude přinášet nadnárodní vojenskoprůmyslový komplex, nenajde-li se způsob jeho mírové konverze. Potíže způsobí rovněž permanentní účast ozbrojených sil a bezpečnostních sborů v mezinárodních operacích a misích na podporu míru a stabilizace poměrů.

III. Národní zájmy České republiky v oblasti bezpečnosti

Česká republika rozlišuje dvě kategorie národních zájmů:

- a) **zájmy životní**, které mají trvalý charakter a na jejichž obranu použije všechny dostupné prostředky včetně vojenských: zajištění demokratického státního systému, kulturních hodnot, svobody, majetku, zdraví a života občanů, zachování územní celistvosti, státní suverenity;
- b) **zájmy strategické**, odvíjející se od ambicí, možností a reálného postavení, které zaujímá ve světě. Zájmy strategické umožňují lepší naplňování a hájení zájmů životních.

V oblasti vnější bezpečnosti je prvořadým strategickým zájmem České republiky udržení spolehlivých spojeneckých svazků vycházejících z principů kolektivní obrany, prohlubování transatlantických vazeb a posilování funkčnosti struktur kooperativní bezpečnosti [18]. Strategickým zájmem rovněž je napomáhat vytváření a posilování příznivého mezinárodního prostředí a začlenit se do stabilních mezinárodních bezpečnostních a ekonomických struktur, které umožní realizovat cíle české zahraniční politiky. Česká republika je zainteresována na dlouhodobě udržitelném a vyváženém rozvoji světového hospodářství a na vytvoření podmínek pro účinný postup proti globálním hrozbám a rizikům, jako je degradace životního prostředí, obchod s narkotiky, transnacionální zločin a terorismus. K prosazování svých strategických zájmů bude Česká republika používat prostředky přiměřené svým možnostem [19].

Strategickým zájmem jsou také přátelské a korektní vztahy se sousedními státy a s dalšími zeměmi regionu. V ekonomické oblasti nerušený chod svobodné, konkurenceschopné tržní ekonomiky spolu se zajištěním podmínek pro další hospodářský rozvoj a minimalizaci závislosti na jednom zdroji strategických surovin.

K cílům zahraniční a bezpečnostní politiky České republiky se zavazují vlády, které by měly po dobu svého funkčního období zajistit výkon státní správy národních zájmů. Bezpečnost státu je statkem, který přesahuje různá funkční období vlád a právě konsensus nad národními zájmy by měl vnitřní politické rozpory překonat. Vždyť zejména prostředky vložené do výstavby systému obrany státu, tj. včetně jeho armády, jsou dlouhodobou investicí.

Současná sociálnědemokratická vláda se zavázala ve svém programovém prohlášení z roku 1998: „povinností státu je ochrana práv občanů, jejich svobod, života, zdraví a majetku, a dále ochrana zájmů celospolečenských, zájmů státu, včetně ochrany státního majetku a zájmů zahraničních subjektů, osob, investorů a států v rámci plnění mezinárodních závazků“ [20]. Prvořadé je plnohodnotné členství v NATO, včetně poskytování potřebné síly pro kolektivní obranu a jednotlivé mise a přiměřeného zapojení do vojenské struktury a kolektivního plánování obrany. Česká republika bude pokračovat v podpoře programu Partnerství pro mír a v rozvoji spolupráce se všemi státy, se kterými nás spojují společné demokratické principy. Vláda přijme zásadní dokumenty týkající se bezpečnostní, obranné a vojenské strategie České republiky a koncepce výstavby rezortu obrany (do roku 2003 s výhledem do roku 2008). Zvláštní pozornost bude věnována rozvoji vztahů s Polskem a Maďarskem.

Obrana České republiky je záležitostí všech občanů, proto je zachována branná povinnost. K zajištění úkolů obrany bude budována armáda, schopná zabezpečit

suverenitu státu, plnění jeho mezinárodních závazků, kompatibilní s armádami členských států NATO. Relevantní podmínky budou vytvářeny pro rozvoj domácího obranného průmyslu.

Součástí národního zájmu České republiky v oblasti vojenské bezpečnosti je příprava velitelského sboru a vojsk k realizaci úkolů souvisejících s jejím začleněním do vojenských struktur NATO a taková modernizace výzbroje a techniky, která zajistí její požadované vojenské schopnosti. Součástí zájmů jsou sociální programy, které povedou k celkové změně vojenského prostředí tak, aby se podmínky pro službu a život vojáků postupně přiblížily na úroveň srovnatelnou s armádami NATO.

IV. Možné hrozby v oblasti bezpečnosti České republiky a jejich rizika

Na základě posouzení strategického bezpečnostního prostředí, předpokládaného rozvoje evropských a celosvětových bezpečnostních struktur a národních zájmů České republiky v oblasti bezpečnosti, je možné konstatovat, že jsme vystaveni hrozbě:

1. Použití vojenské síly proti území České republiky

Celkově je riziko této hrozby velmi nízké. Jako členský stát NATO, který je největší vojenskou organizací v současném světě, jsme při napadení pozemními silami z hlediska promyšleného operačního plánování schopni včas vytvořit příslušná opatření. Při napadení ze vzduchu bychom měli mít vytvořeny podmínky integrované protivzdušné obrany NATO, proti napadení z kosmu nejsme připraveni na protiraketovou obranu. Území našeho státu je v dosahu strategických a operačně taktických raket z území střední Asie a Společenství nezávislých států, případně ponorek s příslušnými nosiči.

Takový spekulativní vývoj mezinárodní vojenskopolitické situace, který by znamenal rozpad NATO, by vyžadoval nový přístup k zajištění záruk k ochraně našeho státu proti hrozbě použití vojenské síly.

Hrozba má následující základní varianty podle sil účastnících se na vojenské obraně České republiky a ukazuje současně na jejich velení. Kombinace sil představuje základní možný potenciál pro odvrácení vojenské hrozby proti území České republiky a velení silám dokumentuje procesy, které budou při koordinaci obrany zvládnuty viz **tab. 1.**

v textu

Tab. 1

Poř. čís.	Síly, které se mohou účastnit na obraně	Kdo silám velí		
		Velení NATO, EU	Národní velení	Jiné velení
1.	Síly ČR vyčleněné pro NATO, EU	ANO	ANO	
2.	Ostatní síly ČR na teritoriu státu		ANO	
3.	Zálohy, mobilizované síly ČR		ANO	
4.	Síly vyčleněné od NATO, EU	ANO	ANO	
5.	Další síly mimo NATO a EU		ANO	ANO

2. Použití vojenských schopností České republiky

Hrozba použití vojenských schopností České republiky reálně existuje. Její riziko je skutečné. Každý členský stát NATO je připraven k poskytnutí sil podle článku 5 washingtonské smlouvy a podle dalších dohod uvolňuje jednotlivce, útvary, jednotky, síly nebo prostředky pro účast na misích a operacích v rámci prvků celosvětové nebo evropské bezpečnostní architektury (OSN, OBSE, NATO, dvoustranné dohody o spolupráci, humanitární pomoc ap.). Příklad skutečného průběhu použití těchto sil mimo území České republiky byl uveden ve Vojenských rozhledech 2/2001. Síly však byly používány i na vlastním území, např. při záplavách.

Jaká existují rizika použití vojenských schopností České republiky na vlastním území a mimo tohoto území, to znázorňuje **tabulka 2**. Rozhodující pro variantní řešení hrozby je rozsah sil a prostor jejich použití. Rizika těchto variant jsou různá.

Tab. 2

Poř. čís.	Rozsah vojenských schopností podle použitých sil a prostředků	Teritorium použití vojenských schopností		
		Česká republika	Státy NATO, EU	Jiné prostory
1.	Celý systém obrany ČR	velmi nízké R	žádné R	žádné R
2.	Ostatní síly ČR na teritoriu státu	velmi nízké R	žádné R	žádné R
3.	Vyčleněné síly pro NATO, EU (vše)	nízké R	nízké R	vyšší R
4.	Vyčleněné síly pro NATO, EU (část)	nízké R	nízké R	velmi vysoké R
5.	Jiné síly pro bilaterální smlouvy	žádné R	velmi nízké R	velmi nízké R
6.	Vojenská a záchranná technika	velmi vysoké R	velmi nízké R	vyšší R
7.	Bezpečnostní složky	velmi vysoké R	velmi nízké R	střední R
8.	Jednotlivci do misí (OSN, OBSE, ...)	žádné R	nízké R	jisté R

Stupnice rizik: žádné R, velmi nízké R, nízké R, střední R, vyšší R, velmi vysoké R, jisté R.

Zvláštní situace nastane, jestliže vznikne společná evropská armáda (případně její první útvary, což je v období do roku 2015 reálné). Čeští občané budou současně evropskými občany a profesionální vojenskou službu by měli mít možnost vykonávat podle odbornosti kdekoli v Evropě. Vojenské schopnosti České republiky budou mít proevropský a národní rozměr. Do doby vyřešení systémových změn spojených s evropskou integrací a případným vznikem federálního nebo nějakého jiného státního útvaru na území Evropy, bude systém obrany státu spojen s teritoriem České republiky. Bude zahrnovat vše, co bude schopno plnit, podle míry ohrožení, příslušná vojenská obranná opatření k zajištění suverenity, bezpečnosti i obrany vlasti použitím vlastních vojenských schopností.

3. Použití systému bezpečnosti státu při nevojenských ohroženích

Systém obrany státu v souladu s jeho právní definicí zahrnuje hlavní složku - ozbrojené síly. Je tedy logické, že v případě stavů, které ohrožují majetek, zdraví, životy

občanů, jak tomu je při přírodních, ekologických, průmyslových haváriích a katastrofách, nebo při nebezpečí, která vyplývají z rozsáhlé migrace, teroristických akcí a někdy z činnosti organizovaného zločinu, jsou mobilizovány a využívány všechny schopnosti státu k zajištění kontroly nad aktivitami narušujícími bezpečnost nebo k odstraňování následků. Ozbrojené síly, které jsou připravovány k bojovému použití, mají charakter ukázněných a profesionálně zdatných složek, které umí intenzivně napomáhat při řešení nevojenských ohrožení. Zpravidla jsou však posilovými prostředky a spolupracují s orgány státní správy v souladu se zákonodárstvím o krizovém řízení. Rizika vzniku takových ohrožení jsou vysoká a připravenost systému bezpečnosti státu by této situaci měla odpovídat. Pro přípravu ozbrojených sil by výcvik v relevantních činnostech měl být vedlejším produktem přípravy pro plnění vojenských úkolů.

4. Narušení nebo zhoršování bezpečnostní situace

Hrozba narušení nebo zhoršování bezpečnostní situace je trvalá. Nevyžaduje okamžitá opatření, která by byla provázena použitím ozbrojených sil. Její dopady jsou rovněž dlouhodobé. Ovlivňuje stav systému obrany státu, zejména ekonomické a hospodářské přípravy k obraně, psychologii a odbornou připravenost občanů k působení ve všech úrovních systému obrany státu. Rizika jako vyjádření pravděpodobnosti uskutečnění hrozeb, které se promítají do zhoršené bezpečnostní situace, jsou vysoká.

Reakce na tyto situace mohou být rozmanité, zpravidla jsou mezinárodně koordinovány a směřují k prokázání odhodlanosti řešit problémy v případě nutnosti i vojenskou silou. Z tohoto pohledu je vhodné konstatovat, že tyto reakce nevyvolávají potřebu budování nových sil nebo vojenských schopností. Vyžadují však zřetelné dokumentování kvalitního fungování systému obrany státu i jeho jednotlivých prvků, prokázání viditelných manévřů, které vyvolají odpovídající reakci u původce zhoršování bezpečnostní situace.

V. Členství v NATO a bezpečnost České republiky

Členství v NATO nepochybně výrazně přispívá k posílení bezpečnosti ČR. Je nezbytné specifikovat, že z hlediska rozsahu pojmu bezpečnost jde o posílení její vojenské části při obraně proti vnějšímu ohrožení. Charakteristiky současného strategického prostředí ukázaly na jeho dynamičnost i možný negativní vývoj. Bez ohledu na vývoj vnitropolitické situace, bude nezbytné pokračovat v zajištění potřeb obrany státu vojenskými prostředky. Česká republika jako člen největšího a vojensky nej kvalitnějšího uskupení má vytvořeny vyšší záruky zajištění mírového rozvoje, než kdyby stála mimo tuto organizaci.

1. Vize rozhodujících variant vývoje NATO v letech 2004-2015

Nejvýznamnější skutečností možného ovlivnění vývoje NATO je postup evropské integrace a s tím spojené začleňování jednotlivých států do Evropské unie a NATO. Tento proces bude procházet řadou politických i praktických nástrah, jejichž zdolání bude vyžadovat nezlomnou politickou vůli k zachování principu transatlantické bezpečnostní spolupráce.

Existují vypracované dokumenty, které předpokládají vytvoření společných evropských vojenských sil od roku 2003 ve velikosti 60 000 bojovníků, což z hlediska obměny reálně představuje 180 000 připravených vojáků. Takové množství je nemyslitelné kalkulovat mimo rámec NATO, bez zvyšování vojenských rozpočtů. Uvedený postup není průchozí, proto je předpokládáno, že se bude dařit nalézání společných kroků EU s NATO.

Ve výchozích materiálech, které navazují na helsinskou konferenci představitelů EU z prosince 1999, jsou vytyčeny cíle, které předpokládají, že do roku 2015 bude mít Evropa síly, jež budou schopny řešit krize rozsahu „kosovské“ bez použití prostředků a dovedností armády USA. Současně je předpokládáno zachování transatlantické spolupráce. Co takový stav může reálně znamenat pro vývoj NATO:

- postup k dosažení upravené Severoatlantické smlouvy, kde místo současných 19 členských států bude USA, Kanada a Evropská unie;
- vyřešení velení ve společných operacích pod NATO a pod EU;
- vyřešení otázek rozšiřování EU a NATO a jasné definování evropského prostoru.

Jaké jsou základní varianty možného vývoje organizace NATO v letech 2004-2015:

- a) **Varianta optimistická:** NATO se bezproblémově transformuje do organizace s novým počtem členů, Evropa bude mít svou společnou armádu, zachována bude vojenská schopnost racionálně čelit vojenským hrozbám příslušejícím roku 2015.
- b) **Varianta praktická:** EU se nepodaří vyřešit všechny otázky integrace. Pro část evropských států existuje spojená armáda, některé státy se však nepřičlení. Transformace NATO je neúplná, mechanismy rozhodování a aktivace vojenských schopností jsou složité. Problémy jsou řešeny ad hoc.
- c) **Varianta negativní:** Idea společného pilíře Evropské unie nebyla v potřebném rozsahu akceptována, nebyl prosazen druhý pilíř EU - společná zahraniční a bezpečnostní politika, postupy vyvolaly rozpory uvnitř NATO a tato organizace se rozpadla. Hledají se nové postupy pro zajištění transatlantické spolupráce i pro zajištění evropské bezpečnosti. K tomu je využíváno zkušeností z činnosti organizace NATO.

Základní varianty mají spoustu mutací, jejichž pravděpodobnost se ze současného pohledu nejeví jako stejnorodá, ale nepředstavuje možnost úplného vyloučení. Celkově má vývoj organizace NATO určující význam pro výstavbu ozbrojených sil České republiky a rovněž pro rozpracování základních dokumentů bezpečnosti a obrany státu.

2. Vize členství České republiky v NATO

Členství v Alianci je jedním z nosných principů zajištění bezpečnosti státu. Není a nemůže být jediným. Na obraně České republiky v celém spektru hrozeb a rizik, se budou podílet občané našeho státu, jeho ekonomika a další faktory vytvářející jeho vojenské schopnosti. Členství bez aktivního rozvoje vojenských schopností státu nemůže být samospasitelným stavem.

Z hlediska následných úvah je předpokládána varianta zachování NATO do roku 2015. Česká republika bude v politických i vojenských strukturách zřejmě procházet počátečním obdobím ztotožňování se s procedurami a nacházení přístupu k plnohodnotnému členství. Bude řešit problémy spojené se začleněním do vojenských struktur EU a nalézáním uplatnění svých vojenských schopností a předpokladů ve stále se měnících podmínkách. Bude procházet procesem výrazné standardizace procedur velení a řízení, přizpůsobení systému vzdělávání i profesionalizace, kvalitativní změny systému vzdělávání, výcviku, ale i vyzbrojování, obranného výzkumu a vývoje. Podstatou nebude zvládnutí vyložené vojenských problémů, ale přizpůsobení se obecně přijatelným zásadám při zachování specifických podmínek v celé společnosti. Tyto skutečnosti jsou vázány na dva základní faktory: **přípravenost lidí a dostatek finančních prostředků**. Přípravenost lidí rovněž zahrnuje **schopnost strategicky reálného řízení oblasti, vypracování vědecky podložených prognóz i reálných dlouhodobých, střednědobých a krátkodobých plánů**.

Závěr

Předpokládané vnější bezpečnostní prostředí České republiky do roku 2015 není zárukou klidného mírového vývoje. Proto ani přístup představitelů státu k problematice zajištění obrany a bezpečnosti nemůže být nevšimavý. I když jsme členským státem NATO a proces evropské integrace způsobí řadu změn v rozhodnutích o způsobech racionálního a ekonomicky účelného zajišťování obrany státního území, nemůže být hrozba použití vojenské síly proti České republice, ani použití vlastních vojenských schopností na našem nebo i cizím území vyloučena. Řešení krizových situací, které budou způsobeny vývojem mimo státního území, je velmi pravděpodobné.

Kardinální otázkou v roce 2015 zřejmě bude, zda budeme více uvažovat o vnějším bezpečnostním prostředí České republiky nebo v rámci nového evropského státního útvaru, jehož budeme součástí.

Poznámky:

1. **Taichman, P. a kol.:** Současná politika České republiky vůči evropským bezpečnostním institucím s výhledem do roku 2005. [Závěrečná práce]. Brno, Vojenská akademie 1999. s. 21.
2. S výjimkou války mezi Kuvajtem a Irákem a války mezi Peru a Ekvádorem byly všechny konflikty v 90. letech konfliktem mezi teritoriální provincií a mezinárodně uznaným suverénním státem. **Rana, S.:** Small Arms and Intra-State Conflicts. [Research Paper]. New York and Geneva, Center for Disarmament Affairs, United Nations 1995. s. 7.
3. Tamtéž, s. 8.
4. **Stammen, T.:** Jak čelit novým problémům ve vnitřních evropských záležitostech. Střední Evropa. 14, 1998, č. 79, s. 42.
5. **The United Nations and the Twenty-First Century: The Imperative for Change.** Muscatine, The Stanley Foundation 1996. s. 3.

6. **Khol, R. a kol.:** Reforma OSN a zájmy České republiky. 1. vyd. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1998. s. 15.
7. **The United Nations and the Twenty-First Century: The Imperative for Change.** Muscatine, The Stanley Foundation 1996. s. 22.
8. Tamtéž, s. 23.
9. Uvažuje se např. o rozšíření Rady bezpečnosti z 5 na 7 stálých členů (rozšíření o Německo a Japonsko), respektive dosavadních pět stálých členů plus 3 až 5 polostálých členů bez práva veta. Spolu s nestálými členy by Rada bezpečnosti měla 21-23 členů. **Rašek, A.:** Aktuální stav bezpečnosti v Evropě. Mezinárodní vztahy, ročník neuveden, 1998, č. 1, s. 10.
10. **Ghebali, V.-Y.:** The OSCE s Istanbul Charter for European Security. NATO Review, 48, 2000, č. 1, s. 23-26. (<http://www.nato.int/docu/review/2000/0001-07.htm>)
11. Dalším krokem k větší akceschopnosti a pružnosti OBSE je vytváření týmů REACT (Rapid Expert Assistance and Cooperation Teams), které se mohou stát v blízké budoucnosti hlavním a účinným nástrojem jak preventivní diplomacie, tak postkonfliktní asistence a prostředkem řešení propukajících konfliktů. Jako důležité se jeví uchovávání nevojenského charakteru týmů REACT a jejich zasahování. **Ghebali, V.-Y.:** The OSCE s Istanbul Charter for European Security. NATO Review 48, 1/2000, s. 23-26. (<http://www.nato.int/docu/review/2000/0001-07.htm>)
12. **The OSCE Handbook.** Praha, Prague Office of the OSCE Secretariat 2000. s. 126.
13. Dokladem této skutečnosti je například důraz na lidskou dimenzi v Evropské bezpečnostní chartě, přijaté v Istanbulu 19. listopadu 1999. **Scheu, H., Ch.:** Lidská dimenze OBSE a současné mezinárodní právo. 1. vyd. Praha, Karolinum 2000. s. 143-147.
14. **Leška, V.:** KBSE/OBSE - minulost, přítomnost, perspektivy. 1. vyd. Praha, Karolinum 1997. s. 170.
15. K Evropské unii blíže viz část „Variantní vývoj strategického bezpečnostního prostředí České republiky v letech 2004-2015.“
16. **Kmec, V., Šelepec, P.:** Bezpečnostné modely 21. storočia v Európe a pozícia Slovenskej republiky v nich. Mezinárodní vztahy. ročník neuveden, 1998, č. 1, s. 26.
17. **Posilování Společné evropské bezpečnostní a obranné politiky a Nevojenské řešení krizí ze strany Evropské unie.** Dokumenty Evropské unie - Zasedání Evropské rady ve dnech 10. a 11. prosince 1999 v Helsinkách), ÚMV, Mezinárodní politika, s. 14.
18. **Bezpečnostní strategie ČR.** Praha, Ministerstvo obrany České republiky - AVIS 1999, s. 5.
19. **Koncepce zahraniční politiky.** Ministerstvo zahraničních věcí ČR 1998 (http://www.mzv.cz/_dokumenty/koncepce_index.html).
20. **Programové prohlášení vlády České republiky.** Praha 1998. (<http://www.vlada.cz/>).